

[“İstanbul Üniversitesi tarihinden bahseden yedi kitap”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 30 (2003), s. 225–234.]

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TARİHİNDEN BAHSEDEN YEDİ KİTAP

*İsmail Güleç**

İstanbul Üniversitesi Türkiye'nin en köklü üniversitesidir. Araştırmacıların kuruluşunu İstanbul'un fethinden hemen sonrasına dayandırdıkları bu üniversitenin isminde tarihi kelimesi geçen yayınlanmış yedi kitap vardır. Bu kitapların hepsi Üniversite personeli tarafından yazılmış olup, yeni ve kapsamlı bir üniversite tarihi yazılmasına ihtiyaç vardır.

Keywords: İstanbul Üniversitesi, Dârü'l-Fünûn, Türk Eğitim Tarihi, Medrese.

İstanbul Üniversitesi tarihinden bahseden kitapların sayısı yedidir. Bu kitapları yazarlardan biri rektör, biri Darü'l-Fünûn'da müderris, biri Tıp Fakültesinde, ikisi Edebiyat Fakültesinde profesör, biri Hukuk Fakültesinde idareci ve biri de Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılan doktora tezidir. Kitapların ilki Arap harfli (Osmanlıca), diğerleri Latin harfleri ile basılmıştır. Tanıtılan kitapların yanında, değişik mecmualarda da konu ile ilgili bir çok makale bulunmaktadır. Bu yazının amacı sadece kitapları incelemek olduğu için makaleler değerlendirmeye alınmamıştır. Ayrıca, Üniversite birimlerinin müstakil tarihlerini içeren eserler ile dönem dönem, rektörlükçe yayınlanan bültenler ve tanıtma broşürleri de incelemenin dışında tutulmuştur.

Adında “*Üniversite Tarihi*” lafzı geçen eserler basım yılına göre şöyle sıralanmaktadır:

1- Mehmet Ali Aynî, *Dârü'l-Fünûn Tarihi*, İstanbul, Yeni Matbaa, 1927, 80 s.†

Mehmet Ali Aynî (1869-1945), 1914'de Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesine felsefe profesörü olarak atanmış ve bir müddet de Fakülte dekanlığında bulunmuş, uluslar arası felsefe kongrelerinde Türkiye'yi temsil etmiş değerli bir ilim adamımızdır. Onun otuz beş eserinden

* Dr., Ar. Gör., İ. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. Bu makalede adı geçen kimi eserleri temin etmeme yardımcı olan mesai arkadaşım Yavuz Tiryaki'ye teşekkür ederim.

† Bu eser Metin Hasırcı tarafından sadeleştirilerek Latin harflerine aktarılmıştır. (Pınar, 1995) Kitabın baş tarafında hazırlayan tarafından Ali Kemal Aksüt'ün *Profesör Mehmet Ali Aynî, Hayatı ve Eserleri* isimli eserinden (İstanbul, 1944) özetlenen 28 sayfalık bir biyografi yer almaktadır. Ancak bu baskı güvenilir değildir. Hasırcı, anlamı değiştirebilecek tasarruflarda bulunmuştur. Aslında olan resimler ve içindekiler listesi sadeleştirilmiş baskıda yer almamaktadır. Konu üzerinde çalışacakların Arap harfli baskısını tercih etmeleri tavsiye edilir.

biri olan *Dârü'l-Fünûn Taribi*, 1927 yılında Osmanlıca olarak basılmıştır. Mehmet Ali Aynî, eserine “Dârü'l-Fünûn” adlı bölüm ile başlamaktadır (s. 1-3). İstanbul’un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet’in Fatih Camiinin iki yanına kârgir olarak sekiz kurşunlu medreseler yaptırır. Bu bölümde, bu medrese ve daha sonraki medreseler hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca, medrese eğitiminin aksak taraflarına dikkat çekilmektedir. İslahat hareketleri esnasında yeni açılan mektepler hakkında verilen bilgilerden sonra Dârü'l-Fünûn’un kurulmasına öncülük eden Dârü'l-Maârif ve Encümen-i Dâniş tanıtılmaktadır (s. 8-12). Dârü'l-Fünûn’un anlatıldığı bölümde, okulun ilk hocaları, maaşları ve ders listesi, binası, açılış programı ve ilk yılın ders programı, yıllık ders planları, idari yapı ve ilk idareciler hakkında bilgiler verilmektedir.(s. 12-48) 1910 yılında Almanya’dan gelen hocalar ve girdiği derslerin listeleri de bu bölümden sonra yer almaktadır. (s. 48-51) Darü'l-Fünûn emin ve fakültelerin reis listesinden sonra (s. 54-56) *Dârü'l-Fünûn Mecmuası* hakkında bilgiler verilmektedir (s. 56-57). Cumhuriyetin ilanından sonraki gelişmeler (s. 58) ile Dârü'l-Fünûn Talimatnâmesi’nin olduğu bölümü (s. 58-66), dönemin hocalarının ve girdiği derslerin yer aldığı geniş bir liste takip etmektedir (s. 62-76). Eser, Dârü'l-Fünûn’un fakültelere yaptığı hizmetlerden bahseden bölümle sona ermektedir (s. 77-80).

Eserde, III. Selim zamanında inşa edilen Mühendishâne Binası, İstanbul Darü'l-Fünûnu, Tıp Fakültesi, Fen Fakültesi, Dârü'l-Fünûn Kütüphanesi, Türkiyat Enstitüsü ve Eczacı ve Dişçi Mektebinin resimleri yer almaktadır. Ayrıca, bir Dârü'l-Fünûn müderrisi tarafından kaleme alınmış olması bir başka önemli tarafıdır. Bizzat kendi yaşadığı dönem hakkında istatistikî bilgi vermesi ve yaşadığı dönemi anlatması eserin önemli yönüdür.

2- Cemil Bilsel, *İstanbul Üniversitesi Tarihi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay., 1943, 168 s.

Ord. Prof. Dr. Cemil Bilsel (1879-1949), İstanbul Üniversitesinin ilk rektörüdür (1934-1943). Aynı zamanda Dârü'l-Fünûn Hukuk Mektebinde hocalık (1908-1914) ve Hukuk Fakültesinde profesörlük yapmıştır (1921-1925). Cemil Bilsel’in, devrinde sadece 500 adet basılan *İstanbul Üniversitesi Tarihi* isimli bu eseri, Prof. Dr. Ebu'l-Ulâ Mardin için çıkartılan Armağan için yazılmış bir yazının, Tıp Fakültesi tarihinin ilavesiyle genişletilmesinden meydana gelmiş bir kitaptır. Üniversite tarihini yazmak amacıyla kaleme alınmamış olup sonradan yapılan ilavelerle kitabın mahiyeti değişmiş ve üniversite tarihinden bahseden bir kitap olmuştur.

Kitap, üniversite tarihini, diğer kitaplarda yer alan 1453’ten de geriye götürerek, 1 Mart 321’e dayandırmaktadır. Prof. Honig’den nakledilen bu görüşe göre; Büyük Konstantin verdiği emirle tıp ve gramer hocalarını ve üniversitenin diğer hocalarını vergiden muaf tutmuş, onlara karşı dava açılmasını ve haksızlık yapılmasını yasaklamış ve askerlikten muaf tutmuştur. Roma ve İstanbul üniversitelerinin aynı değerde olduğunu belirtmiştir. (s. 5-6) Verilen bu kısa bilgiden sonra “*İstanbul Üniversitesi Tarihi*” başlıklı bölüm gelmektedir. Üniversite tarihini belirlemek üzere Edebiyat, Hukuk ve Tıp fakültelerinin yetkin hocalarından bir komisyon oluşturularak araştırmalar yapılmıştır. Fatih Medreselerini başlangıç olarak kabul eden bu komisyona göre üniversitenin başlangıç tarihi 1470’tir. (s. 7) Bir başka görüşe göre ise, Fatih’in İstanbul’u alışının ertesinde Zeyrek ve Ayasofya’da ilim öğretimine başlanmış, dolayısıyla başlangıç, 30 Mayıs 1453 Çarşamba kabul edilmiştir. Fatih Külliyesi, bugünkü deyişle kampüsünün krokisinin yer aldığı sayfaları, özellikle Tanzimat döneminde eğitim-öğretim alanında yapılan reformların kısa bir özeti takip etmektedir. O dönemlerdeki ilk ve orta öğretim hakkında verilen bilgiler konuyla ilgisi bakımından dikkat çekicidir. Darü'l-Fünûn’un kurulmasının anlatıldığı bölümde, Dârü'l-Fünûn Kurma Komitesinin tebliği de yer almaktadır.

Prof. Cemil Bilsel'in bu eserinde diğer üniversite tarihlerinden farklı olarak yaptığı bir sınıflandırma dikkati çekmektedir. Üniversitenin kuruluş tarihini üçe ayırmaktadır; en uzak tarihi 321, uzak tarihi 1453 ve 1470, yakın tarihi 1863 olarak üç ayrı tarih vermektedir.

Darü'l-Fünûn tarihinin anlatıldığı 10-37 sayfaları arasında, kurulan ve kapanan 5 Darü'l-Fünûn'un açılma ve kapanma hikayeleri ile müfredat ve yönetmelikleri hakkında özet bilgiler yer almaktadır. 38. sayfadan itibaren 1934'de kurulan Üniversitenin kuruluş gayesi, teşkilat kânunu, kadro, bina, enstitü, idareleri, kitap, bütçe, çalışmalar, talebeler, mezunlar, ilmi faaliyetler ve üniversitenin ihtiyaçları anlatılmaktadır. Bu bölüm, üniversite tarihinden çok, görevlilerden alınan istatistik bilgilerinin sıralanmasıyla bir rapor hüviyetine dönüşmüş gibi gözükmektedir.

Bu bölümü fakülte tarihleri takip etmektedir. Tarihi ilk anlatılan fakülte, kendisinin de bir hukukçu olmasından dolayı olsa gerek, Hukuk Fakültesidir. Burada önce İstanbul'daki Hukuk mekteplerinin kısa bir tarihçesi verilmektedir. Okutulan dersler ve yönetmelikler ile kanunlar dipnotlarda verilmiştir. Bu bölümün en özgün tarafı, Cemil Bilsel'in kendi okuduğu dönemi, hocalarını, binaları bizzat yaşayan birisi olarak anlatmış olmasıdır. Cemil Bilsel, dört sene boyunca okuduğu dersleri ve okutan hocaları da tanıtmıştır. Hocalarını anlatırken onların ilmi taraflarının yanı sıra insani özelliklerini de söylemesi bu bölümü farklılaştıran bir diğer özelliktir. Yine bu bölümde Hukuk Fakültesinde basılan kitapların bir listesi de yer almaktadır. (s. 55-90)

Bu bölümden sonra yer alan Zeynep Hanım Konağının yanışı adlı bölüm üniversite tarihi açısından oldukça önemlidir. (s. 84-90) Bu bölümü üniversitenin en eski, en kalabalık, en masraflı, en göze çarpan fakültesi olarak değerlendirdiği Tıp Fakültesi tarihi takip etmektedir. Yine bu bölümde tarih, Fatih Darü's-Şifâsı ile başlamakta ve Süleymaniye ile devam etmektedir. Tanzimat'la birlikte başlayan yenileşme hareketleri içinde Tıp Fakültelerinin geçirdiği değişiklikler anlatılmakta, hocalar ve müfredat hakkında kısa bilgiler verilmektedir. Daha sonraki bölümlerde Tıp Fakültesinin mezunlarının sayısı, ülkeye yapılan hizmetler, sağlık sistemi ve Cumhuriyet'ten sonra yapılan gelişmeler özetlenmektedir.(s. 90-133)

Bu bölümü "*Milli Şef'in Üniversiteyi Ziyareti*" başlığı adlı bölüm izlemektedir. (s. 134-141) Bu bölümde, İsmet İnönü'nün Üniversiteye yaptığı iki ziyaret büyük bir coşku ile anlatılmaktadır. Kitap, "*Milli Şef'in Üniversitede verdiği nutkun metni ile bitmektedir. Metnin sonunda İsmet İnönü'nün Üniversiteye gelişi esnasında çekilen iki resim yer almaktadır. Kitabın sonunda ek olarak, İstanbul Üniversitesi kuruluş kararnameşi ile talimatnameşi verilmiştir. (s. 145-158)*

Eserin sonunda dizin vardır.

3- Süheyl Ünver, *İstanbul Üniversitesi Tarihine Başlangıç, Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay., 1946, XXXVII+328+64 s.*

Prof. Dr. Süheyl Ünver'in babası Tırnovalı Mustafa Enver'e ithaf ettiği bu eser, İstanbul Üniversitesinin başlangıcı olarak kabul edilen Fatih Külliyesi ile devrin ilim hayatı hakkında verilen bilgilerden oluşmaktadır. Süheyl Ünver, Tıp Fakültesi tarihi isimli eserini hazırlarken, Fatih Külliyesini inceleme fırsatını bulmuş ve bunun İstanbul Üniversitesi tarihinin başlangıcı olacağını düşünerek çalışmayı, o dönemde kurulan Üniversite Tarihini İnceleme Komisyonunun arzusıyla Üniversitenin tarihine dönüştürmüştür.

Eser, Tahir Harimi Balcıoğlu'nun "*Fatih döneminin ilmi önemi hakkında*" başlıklı bir incelemesiyle başlamaktadır. (XII-XVII) Bu yazıyı Osman Ergin'in "*Medreselerde öğrenim tarzına bir bakış yahut medreseler kendisinin beklenen hizmeti yapmış mıdır?*" başlıklı incelemesi takip etmektedir. (XVIII-XXXVII)

Yazar, bu iki makaleden sonra iki kısma ayrılan kitabın ilk kısmında, “*İstanbul’un fethinden önce Türklerde ilmi varlığa kısa bir bakış*” başlığıyla Türklerde ilim hayatını özetlemiştir. İstanbul’un fethinden sonra açılan Ayasofya Medresesi ile devrin ilim hayatı anlatılmaya başlanmıştır. Zeyrek Medresesi, Semaniye Medreseleri ve Fatih Külliyesinin kuruluşunu, yeri, hocaları ve vakıflarıyla nasıl işlediği açıklanmaktadır. Bu bölümde en ayrıntılı bilgi kitabın ana konusunu da teşkil eden Fatih Külliyesi isimli bölümde yer almaktadır. Külliye içinde yer alan cami, Tetimme Medreseleri, Medaris-i Semaniye, darüşşifa, imaret, hamamlar, kütüphaneler, darüttalim, muvakkathâne, bâlâhâneler ayrı ayrı tanıtılmaktadır. Külliye dış duvarları, kapıları ve bahçeleri hakkında da bilgi verilmiştir.

Bu bölümde geniş bir şekilde yer alan Fatih Külliyesinin açılışı, vakfiyeleri, vakfiyelerde yer alan külliye ile ilgili hükümleri, külliyelerin birimlerine göre kadroları ve yevmiyeleri, imaret nizamnâmesi, verilen yemekler ve kimlerin yararlandığı ayrıntılı bir şekilde yer alan diğer konulardır. Sahn isminin ne anlama geldiği ve niçin verildiği izah edildikten sonra Külliye tatil zamanları, eğitim ve öğretim programlarıyla okutulan dersler, külliye mezun olanların hangi işlerde çalıştıkları ve nasıl ilerledikleri ve diplomanın karşılığı olarak kullanılan icazetnamelerin nasıl verildiği ayrıntılı açıklanan diğer konulardır. Bu bölümleri sırasıyla; Külliye ait plan ve resimler, Külliye temizliğine gösterilen itina, Külliye ile ilgili anlatılan ilginç anekdotlar, Külliye dışarı çıkan diğer medreselerin anlatıldığı bölümler takip edilmektedir. (s. 1-156)

Kitabın ikinci bölümünde “*İstanbul Külliyesi ilk reisi ve zamanı ulemasının başı sıfatıyla Fatih Sultan Mehmet ve devri alimlerinin ilmi varlıkları kısa bir bakış*” adını taşımaktadır. (s. 157-314) Bu kısmın ilk bölümünde Fatih Sultan Mehmet ve ilmi hayatı ve faaliyetleri başlığıyla, Fatih’in doğum tarihi ve yeri, ailesi, çocukluğu, eğitimi, padişahlığı, ilimde ilerlemesi, bildiği diller, merakları, İstanbul’un Türkleşmesindeki rolü ve Külliye kuruluşu anlatılmaktadır. (s. 161-297) İkinci bölümde Fatih Külliyesi ve devri müderris ve alimleri başlığını taşımaktadır. Burada isimleri geçen ve hayatları hakkında bilgi verilen hocalar, yazar tarafından İstanbul Üniversitesi’nin ilk hocaları olarak kabul edilmektedir. (s. 298-304) Fatih dönemindeki ilim hayatı ve derecesi hakkında fikir vermesi bakımından oldukça önemli bulduğumuz üçüncü bölümde Fatih zamanında yapılan bilimsel tartışmalar anlatılmaktadır. Bu bölümün sonunda, yazarın medreselerin gerilemesinin nedenleri üzerine görüşleri yer almaktadır. (s. 305-314)

Eserin sonunda dizin vardır. (315-328) İkinci cilt olarak eserin sonunda beraber ciltlenen 64 sayfalık bölümde, ilk ciltte geçen konularla ilgili, şahıs ve binaların resimleri, planları, arşiv vesikaları ve kimi kitapların ilgili bölümleri açıklamalı bir şekilde yer almaktadır.

Bu eser, İstanbul Üniversitesi’nin kuruluşunu Fatih Külliyesinin kuruluşuna (1470) bağlamakta ve ilk dönemi hakkında ayrıntılı bilgileri içermektedir. Bu yönüyle oldukça önemlidir.

4- *İstanbul Üniversitesi Kuruluş, Tarihçe, Teşkilat ve Öğretim Üyeleri, I, 1453-1981, Haz. Oktay Aslanapa, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay., 1983, 154 s.*

Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü emekli öğretim üyelerinden Prof. Dr. Oktay Aslanapa tarafından hazırlanan bu eserin sadece birinci cildi yayınlanabilmiştir. Kitap, Mustafa Kemal Atatürk ve dönemin cumhurbaşkanı Kenan Evren’in fotoğraflarıyla başlamaktadır. Bunları Rektör Cem’i Demiroğlu ve yardımcılarının fotoğrafları izlemektedir. Daha sonra Üniversitenin idari teşkilatını gösteren tablo yer almaktadır. Burada, dekanlar, senatörler, müdürler ve idari müdürlerin listesi ile fakülteler ve bağlı kuruluşların idarecileri yer almaktadır.

Daha sonraki sayfalarda Edebiyat Fakültesi’nin 19 Eylül 1338/1922 tarihindeki oturumunda Mustafa Kemal Atatürk’e fahri profesörlük unvanını vermesiyle ilgili detay bilgiler

yer almaktadır. (s. 1-3) Bu bölümü Mustafa Kemal'in ve İsmet İnönü'nün Üniversiteye yaptığı ziyaretlerin resimli bir şekilde genişçe anlatıldığı bölüm izlemektedir. (s. 3-9)

“*İstanbul Üniversitesi'nin Tarihçesi*” bölümünde (s. 9-37) ilk olarak Medrese'den Darü'l-fünûn olana kadar geçen süre yer almaktadır. İstanbul'un alınışından sonra kurulan Sahn-ı Seman medreseleri ile başlayan tarihçe genel olarak medreseler hakkında verilen bilgileri içermektedir. Medreselerin teşkilatları hakkında çok özet bilgilerin yer aldığı bölümde; medreselerin işleyişi hakkında genel bilgiler de bulunmaktadır. Bu bölümü Dârü'l-Fünûn'un kurulmasından üniversiteye dönüşüne kadar geçen sürenin anlatıldığı bölüm takip etmektedir. Bu bölümde Dârü'l-Fünûn'da okutulan dersler ve hocaların isimleri ile yöneticilerin listesi de yer almaktadır. Daha sonra ise İstanbul Üniversitesinin kuruluşu anlatılmaktadır. Bu bölümde; 1924'de Darü'l-funun'un Edebiyat, İlahiyat, Fen, Eczacı ve Dış Tıp ve Hukuk Fakültelerinde okutulan dersler ve hocaların listesi bulunmaktadır. Kanaatimizce bir önceki bölümde yer alması gereken bu tabloların sonra 1933 Reformundan sonraki yabancı öğretim görevlilerinin listeleri yer almaktadır. Bu bölümü Dârü'l-Fünûn Eminleri ve İstanbul Üniversitesi Rektörleri ile 1946'dan sonra seçimle gelen Fakülte dekanlarının ve üniversitenin diğer kurumlarının idarecilerinin görev yaptığı yılları gösteren tablolar gelmektedir.

Bu kitabın kanaatimizce en önemli kısmı, bu listelerden sonra gelen “İstanbul Dârü'l-Fünûn ve Üniversite Binaları Tarihçesi” isimli bölümdür. (s. 38-47) Resimleriyle birlikte binaların tarihçesi ve geçirdiği evreler hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Bu bilgilerin, bizzat Oktay Aslanapa hocanın kendisi yaşaması ve birinci ağızlarından dinlemesi verilen bilgilerin değerini bir kat daha artırmaktadır. Kitabın bu bölümünün, eldeki eski resimleri ve yeni halleriyle birlikte, kitap basıldıktan sonra Üniversite'ye geçen binaların tarihleriyle birlikte yeniden basılması şüphesiz çok yararlı bir hizmet olacaktır. Bu bölümün sonunda, bugün büyük bir çoğunluğu hayatta olmayan değerli hocalarımızın resimleri yer almaktadır.

Bu bölümden sonra, Prof. Dr. Cengiz Orhonlu'nun aynı adı taşıyan ve *Cumhuriyet'in 50. Yılına Armağan*, İstanbul, Edebiyat Fakültesi, 1973, s. 58-70'de yer alan “Edebiyat Fakültesinin Kuruluşu ve Gelişmesi (1901-1933) Hakkında Bazı Düşünceler” isimli makalesinin kimi değişiklikler yapılmış hali yer almaktadır. (s. 57-72) Bu bölüm Edebiyat Fakültesinin tarihidir. Bu bölümden sonra Prof. Dr. Aykut Kazancıgil'in İstanbul Üniversitesi İstanbul ve Cerrahpaşa Tıp Fakülteleri isimli makalesi yer almaktadır. (s. 73-120) Bu bölümü de İstanbul Tıp Fakülteleri Kürsülerinin tanıtıldığı bölüm takip etmektedir. Bu bölümlerde fakültelerin tüm bölümleri ve dönemin hocalarının tam listesi yer almaktadır. Son bölümde ise resimler yer almaktadır. Daha sonraki sayfalarda, Hukuk, Fen, İktisat, Orman, Eczacılık, Dış Hekimliği, Kimya, İşletme, Veteriner, Yer Bilimleri ve Siyasal Bilimler Fakültelerinin tarihçeleri anlatılmakta ve çeşitli resimlerle zenginleştirilmektedir. (121-154) Bu bölümdeki fakülteler ile ilgili bilgilerin Edebiyat, Tıp ve Hukuk fakültelerinininki kadar ayrıntılı olmadığını belirtmeliyiz.

Bu kitap, yazıldığı dönemin üniversitesi hakkında sayısal bilgiler vermesi bakımından da önemlidir.

5- Ali Rıza Başaran, *Üniversite Tarihi, Üniversite ve Fakültelerle İlgili Kanun ve Yönetmelikler*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay., 1987, XXXI+655 s.)

Ali Rıza Başaran, uzun yıllar Hukuk Fakültesinde görev aldıktan sonra, 13 Ekim 1984'te yaş haddinden emekliye ayrılmış değerli bir üniversite mensubudur. Dönemin rektörü Prof. Dr. Cem'i Demiroğlu tarafından sözleşmeli olarak tekrar göreve başlatılan Başaran, rektörün talimatıyla, idarecilerin ve öğrencilerin ilgili mevzuatı toplu olarak bir arada bulabilmeleri için yukarıda künyesi verilen kitabını hazırlamıştır.

Kitap, üniversite ve ona bağlı fakülte, yüksekokul ve enstitüleri ilgilendiren, kitabın yayınlandığı tarihe kadar yapılan değişikliklerle birlikte, o ana kadar çıkmış kanun, tüzük ve

yönetmeliklerin bir araya toplanmasından ibarettir. İsminde üniversite tarihi lafzı geçtiği için incelememize aldığımız bu eserde, XIII-XXXI sayfaları arasında üniversite tarihi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Giriş mahiyetinde verilmiş 23 sayfa tutan bu bilgiler, özgün olmayıp, kendinden öncekileri tekrar ve özet mahiyettedir. Başaran, bu bölümü büyük ölçüde Prof. Dr. Cemil Bilsel'in kitabından özetlemiştir.

Bu eser, bir üniversite tarihi olmayıp, kanun ve yönetmelik konusunda 665 sayfalık bir başvuru kaynağıdır.

6- Ali Arslan, *Dârü'l-Fünûn'dan Üniversiteye, İstanbul, Kitabevi Yay., 1995, 528 s.*

Halen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi olan Doç. Dr. Ali Arslan'ın bu eseri Prof. Dr. Mehmet Saray'ın danışmanlığında yaptığı doktora tezinin basılmış halidir.

Eser, giriş, 8 bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde; Türkiye'de yüksek öğretimin temel olarak şekillenmesi ve Dârü'l-Fünûn kurma teşebbüsleri anlatılmaktadır. (s. 15-86)

Birinci bölümde, İstanbul Dârü'l-Fünûnu'nun son üç yılındaki idarî ve ilmî yapısı, öğrenci faaliyetleri ve maddi ihtiyaçları gibi konular ele alınarak mevcut durumu ortaya konmuştur. (s. 87-192) İkinci bölümde Dârü'l-Fünûn'a yapılan tenkitler ele alınmış ve değerlendirmesi yapılmıştır. (s. 193-262) Üçüncü bölümde, Dârü'l-Fünûn'un kendi kendini ıslah çalışmaları, Hükümet'in ıslahat hazırlıkları ve İsviçre'den getirilen Prof. Albert Malche'nin raporu incelenmiştir. (s. 263-326) Dördüncü bölümde Dârü'l-Fünûn'un kaldırılmasında izlenen yol ve kadro dışı bırakılan hocalar ele alınmıştır. (s. 327- 354) Beşinci bölümde Üniversite'ye geçiş döneminde meydana gelen değişiklikler ve üniversiteye verilen şekil ortaya konmuştur. (s. 355-392) Altıncı bölümde Üniversite dönemindeki üç yıl Dârü'l-Fünûn dönemindeki gibi bütün yönleriyle ele alınarak mukayeseye zemin hazırlanmıştır. (s. 393-442) Yedinci bölümde üniversiteye geçiş şekline gösterilen tepkiler ve ulaşılan seviyeye yer verilmiş (s. 443-482) ve son bölümde de temel hususlarda mukayeseye gidilmiştir. (s. 483-502)

Bu kitapta, ana hatlarıyla Dârü'l-Fünûn'un kuruluşundan itibaren tarihine yer verilmiş olsa da esas olarak Üniversite tarihinin 1929-1936 yılları arası incelenmektedir. Yani Dârü'l-Fünûn'un son üç yılı ile Üniversite'nin ilk üç yılı incelenmiş ve bazı karşılaştırmalara imkan sağlamak için bu dönemin öncesi ve sonrasında önemli görülen hususlara yer verilmiştir.

Bu kitabın diğer kitaplara göre farklı olan tarafı, Üniversitenin kuruluşunda çıkan kanun ve talimatnamelerin bulunuşudur. Kitapta ayrıca, 1923-1932 öğretim yılları arasındaki öğretim elamanı ve öğrenci sayısını, 1927-1933 yılları arasında Darülfünûn'daki öğretim elamanlarının çıkış kaynaklarını ve İstanbul Dârü'l-Fünûn'undaki öğretim elamanlarının maaşlarını gösteren tablolar yer almaktadır.

Özellikle Dârü'l-Fünûn'dan Üniversite'ye geçerken göreve devam eden ve etmeyen hocaların listesi diğer kaynaklarda bulunmaması açısından önemlidir. Ayrıca, İstanbul Üniversitesinin kuruluşu en ayrıntılı şekilde bu kitapta bulunmaktadır. Ayrıca, mevzuat ve talimatnâmeler geniş bir şekilde yer almaktadır.

Bibliyografya ve indeks vardır.

7- Mehmet Saray, *İstanbul Üniversitesi Tarihi (1453-1993) İstanbul, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., 1996, 208 s.*

Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Mehmet Saray tarafından kaleme alınan bu kitapta, Dârü'l-Fünûn ve Üniversite ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Diğer kitaplardan farklı olarak bu kitap "Türk ve İslam Dünyasında İlk Eğitim Müesseseleri"

başlıklı bir bölümle başlamaktadır. Mektep ve medrese hakkında bilgi verilen bu bölüm çok kısa bir özet şeklindedir. (s. 2-5) Bu bölümü, Fatih Medresesi (s. 5-16), XVI. asırdaki gelişmeler ve Süleymaniye Medresesi (s. 16-24), XVII-XX. yüzyıllar arasında medreseler (s. 24-45) ve yapılmak istenen reformlar ile Dârü'l-Fünûn dönemi anlatılmaktadır. (s. 45-79) Son bölümde ise İstanbul Üniversitesinin kuruluşu ile ilgili kanun ve talimatnameler yer almaktadır. (s. 89-118) 4936, 1750 ve 2547 sayılı kanunların hakkındaki değerlendirmelerle bu bölüm tamamlanmaktadır. (s. 100-118) Resimler (s. 119-123), bibliyografya (s. 124-125), ekler bölümünde medreselerin vazifelerinin anlatıldığı vakfiye ile 2547 sayılı YÖK Kanunu (s. 126-201) ve indeks (s. 202-208) ile kitap tamamlanmıştır.

Kitabın, özellikle mektep, medrese ve Osmanlı dönemi yüksek öğreniminin anlatıldığı bölümler konu ile ilgili üç kitaptan özetlenmiştir ve özgün çalışma değildir. Kitabın dikkati çeken bir başka yönü İstanbul Üniversitesinin kuruluş tarihini kapakta 1453 olarak zikrederken içerde, 1470 olarak vermesidir. (s. 1) Ayrıca metin içinde geçen resimler daha önceden yayınlanmış olmasına rağmen alındığı kaynak gösterilmemiştir. Ekler bölümünde Fatih vakfiyelerinde geçen medreselerin vazifeleri ile 2547 sayılı YÖK Kanununun metni yer almaktadır. 208 sayfalık bu kitabın; 12 sayfası resim, 2 sayfası bibliyografya, 7 sayfası indeks, 72 sayfası kanun ve 30 sayfa kanun ve yönetmeliklerden oluşmaktadır. Geri kalan 75 sayfanın on sayfası İstanbul Üniversitesinin kuruluşuna ayrılmıştır. Bu bölümde anlatılanlar, Ali Arslan'ın kitabının bir nevi özeti mahiyetindedir. Sonuç olarak bu eser kendinden öncekilerin özeti ve tekrarı mahiyetindedir.

Sonuç

Yukarıda tanıtılmaya çalışılan İstanbul Üniversitesi tarihçesinden bahseden bu kitapları hazırlayanların hepsi üniversitemiz mensubudur. Bu eserlere bakıldığında, İstanbul Üniversitesinin kuruluş tarihi üzerinde bir ittifak söz konusu değildir. Ağırlıklı olarak 1453 yılı kabul edilirken 321 ve 1470 yılları da kuruluş yılı olarak zikredilmektedir. Bu çalışmalar esnasında bizde oluşan kanaat, Üniversitenin kuruluşu fahri olarak 1453 olarak kabul edilebileceği yönünde olup, ancak, organik olarak kuruluş yılı olarak 1933 kabul edilmelidir.

Yapılan çalışmalar özellikle Fatih sonrası dönemde anlatılanlar İstanbul Üniversitesi tarihinden çok, İstanbul'daki yüksek öğrenim tarihi gibi görülmektedir. Günümüzde İstanbul Üniversitesi tarihini anlatan bir kitap bulunmamakta ve eksikliği görülmektedir. Ayrıca, bütün çalışmaların, Fatih döneminden Dârü'l-Fünûn'un kuruluşuna kadar olan bölüm oldukça eksiktir. Bu konuda yeni çalışmalara ihtiyaç vardır.